

EGYHÁZAK ÉS ISKOLÁK

RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZ ÉS ISKOLA

A régi templom leomlása után az 1822-ben épült viszonylag új keletű templomtorony tovább állt. 1887-ben harangjait leszerelik és időlegesen egy haranglábra szerelik. A torony lebontására 1888. őszén került sor. Sokáig nem kaptak vállalkozót a veszélyes munkára, míg végül Tamás Pál fia János vállalta a munkát társával Sándor Mártonnal. November 7-én, du. 3 órakor kezdték a bontást, kifeszítve a bejárat köveit. Másnap féltízkor hatalmas robajjal omlott össze a torony. Köveit az új iskola építésénél használták fel.

A dualizmus korában, 1870-1878 között épült a ma is fennálló katolikus templom. Sebestyén Gábor plébános volt az építkezés kezdeményezője. A templom építő pap neve ma is él a szovátaiak emlékezetében, ki földjét, erdejét, igavonó állatait eladva minden vagyonát a templomépítésre áldozta. Sírja a templom mögött, található. Felirata: ITT NYUGSZIK/ SEBESTYÉN GÁBOR/ 1807 - 1899/ EMLÉKE LEGYEN ÁLDOTT/ NYUGALMA CSENDES. A falu döntő többségét kitevő katolikus hívek Jeremiás Antal megyebírósága alatt erjúkhöz mérten támogatták az építkezést.

A költségeket elsősorban az egyház erdejéből kitermelt fák értékesítéséből gyűjtötték össze. A hívek fogatos és kézi napszámmal járultak hozzá az építkezéshez.

A tervező Heigel József kolozsvári mérnök volt. Építőmestere a gyergyószentmiklósi Czifra Ferenc és fia, akik 29.000 Ft-ért vállalták el a munkát. Első nehézségek már az alap ásásakor jelentkeztek. Az agyagos, süppedékes talajt hatalmas csere [tölgy] fa gerendákkal kellett megerősíteni. Ez a költségek növekedését jelentette, de oly jól sikerült, hogy a gerendákat a nem régi felújítás alkalmával is jó állapotban találták.

A templomépítéssel egyidőben Esztergár János remete 1876-ban a Tyúkászdomb oldalán 14 stáció keresztet állított fel és fenntartására 10 forintos alapítványt tett. A keresztet előtt a buzgóbb hívek keresztutat jártak egészen 1900-ig. 1886-ban Esztergár János "... azon jelentéssel állott lelkiek elé, hogy ő a Tyúkász hegy tetején egy kápolnát akar építeni. Van ezen célra már néhány Ft-ja, a többit majd összeköszölje." Útnak is indul, először Maros-Torda megyében gyűjtöget, később bejárja egész Magyarországot. 1887-re megérkezik a püspöki engedély is, így 1888-ban 500 forinttal felépíti a kápolnát. Építőmesterei

a deményházi Csíki László és a szovátai Hajdú János kőművesek. Az ács munkát Simon Miklós, az ajtót-ablakot Iván Sándor szovátai asztalos készítette el. 1889-ben a püspökség egy hordozható oltárt küldött az új kápolna számára amit még ugyanabban az évben május 12-én szentelt fel Gazda Dénes plébános. Ugyanabban az évben két harangot is vásároltak a kápolna részére.

Gazda Dénes plébános 25. évi jubileumán elhatározta egy szegényház építését. 1903-ban az akkor már az ő tulajdonában lévő régi templom helyére egy öt szobás kis lakást építtetett, melyben haláláig lakhatott a befogadott szegénysorú. A Szegényház első lakójaként az első szobát Fülöp János 64 éves agglegény, a második szobát özv. Jéri Sándor 74 éves, a harmadikat Incze Lajos 62 éves gutaütött, édesanyja és gyengeelméjű húga, a negyediket Albert Imre és családja, az ötödik szobát a vak és kékfülvű Makai József kapta. A házra egy feliratot helyeztek: ·ELHAGYOTT HAJLÉKTALANOK/ RÉSZÉRE CSINÁLTA/ E MENHELYET ITT/ GAZDA PAP A JUBILÁNS.

KATOLIKUS EGYHÁZI ISKOLA. 1886-ban Szováta lakosságának csak 5%-a tudott írni-olvasni. A régi iskola színes leírását a Domus Históriaiból idézhetjük: "Midőn a régi Kistemplom leomlott, akkor az iskolában kezdték tartani az Istentiszteletet s ez alatt a községben fogadtak egy szobát, hol a gyermekeket iskoláztatni lehessen. Így tartott 1878-ig, mikor a szép templom elkészült s az iskola ismét visszanyerte régi hivatását. Ezen iskolaépület 1885 évben állott egy kis szoba és kamrából a harangozó számára és egy nagy szobából, mely deszkafallal két részre volt választva. Az egyik 'terem' a fiuké, a másik a lányokké volt. A deszka hézagjain át is lehetett látni egyik teremből a másikba. Mindkét teremnek csak két ablaka volt, alig 60 cm magaságú. Ha az ember világosságnál bement jó ideig tartott míg látni kezdett a teremben. Magas ember csak lehajolva állhatott, vagy ha két gerenda között kiegyenesedett láthatta mi van a padláson elhelyezve. Ilyen nyílás több volt mivel levegőt csak fejul kaphatott. A gyerek fejére hullott a 'meleg fecske szemét'."

Maros-Torda vármegye közigazgatási bizottsága 1879-ben felkéri a püspökséget, hogy utasítsa Szováta kisközséget egy új iskola építésére. Ugyanezt sürgetik 1884-ben is.

Az új iskola helyét, végül is a templom melletti telken jelölik ki (ahol jelenleg a középiskola tornaterem és étkezdé van). A kor színvonalán, de hiányosan, felszerelt iskolát 1893. november 10-én adják át. "Volt az iskola udvarán minden tornaeszköz: mászórúd, mászólétra, mászókötel, kötélletra, falétra, gyűrűhinta, karfa, ugródeszka, ugróspárga, faló, stb. Vásár és ünnepnapokon d. u. még az asszonyok és lányok is kezdték volt használni az eszközöket. De felkészült vezető nélkül az iskolás gyerekek nem tudták szakszerűen használni. Minden

tönkre ment. Az ugródeszkából mosópad, a kötélletrából száraztospárga, a mászókötélből előkötél [a szénával vagy csépeletlen gabonával megrakott szekér nyomórúdját a szekér elejéhez rögzítő köté], a rendes létrából padlásra való feljáró, a faló az iskola udvarán 'döglött meg'. Éppúgy mint a tornaeszközökhöz fűzött minden reménységem." - írja keserűen Gazda Dénes plébános a Domus Historiában. Az „újban épült” iskolában három tanterem volt. Évi fenntartási költségei a '90-es évek közepén 743 Ft-ot tettek ki. Tanítói a millennium évében Simonfi Antal (27 év szolgálati idővel) és Kis János (23 év szolgálati idővel) voltak, akik együtt 630 Ft évi fizetést kaptak.

Ugyanakkor az összes iskolaköteles gyerekek száma vallási szempontból a következő képen oszlott meg: 290 római katolikus, 30 görög katolikus, 90 református, 1 unitárius, 3 izraelita. Iskolába járt 343 gyerek, amelyből 102 volt ismétlődő. Nem járt iskolába 61 iskolaköteles gyerek. Az iskolát rendszeresen látogató gyerekek közül 314 magyar és 30 román volt. ¹ Pallós Albert: Marostorda vármegye népoktatási intézeteinek története. Marosvásárhely. 1896. 371. *

A katolikus egyház 1890-ben teremtette meg az "iskolai könyvtár-alapot". Évente karácsonykor pásztor játékokat adtak elő az iskolás korú gyerekek. Más ünnepélyeket is tartottak, mint pl. a szeplőtelen fogantatás ünnepe. Az ezekből befolyt összegekből tartották fent a könyvtárt.

A katolikus iskola fenntartását egy 24 holdnyi községi iskolaerdő is biztosította. 1898. október 30-án határozta el a képviselő testület az iskolaerdő átvételét az iskolaszék elnökétől. "... a képviselő testület a községi iskola erdejét a rom. kath. iskola székétől átvenni elhatározza, s megbízza községi bíró Gub János továbbá ... Kelemen János, Kelemen András alsó, ifj. Bokor Ferenc és Bereczki Márton időst az iskolaszék elnökétől átvenni az erdőt.

1910-ben Gr. Majláth Károly római katolikus püspök 1.200 koronás alapítványt tett; "... hogy ezen összeg kamatából évenként egy szovátai római katolikus vallású aránylag legjobb előmenetelű tanuló" középfolkon tovább tanulhasson. Gazda János plébános 300 koronát áldozott egy alapítványra, amely a kamatok felhasználásával a szegény gyerekek vallástani könyveinek megvásárlásához járult hozzá.

REFORMÁTUS EGYHÁZ ÉS ISKOLA

Mikor 1889-ben Veress József végrendeletében a református egyházra hagyta fürdőtelepét a hívek száma 151 volt Szász Mihály megyebírósága alatt. A hagyaték jelentős vagyonhoz juttatta a szovátai refor-

mátusokat, de ugyanakkor hatalmas megterhelést is jelentett gondozása. Jövedelméből fizették a Sóváradról beszolgáló lelkész fizetését.

A századvég iskola és templomépítő lázából a reformátusok sem maradtak ki. Tóth Márton lelkészességének idején, 1886-ban vásároltak iskolateltket, majd erre iskolát építettek. (A régi református iskola a Függetlenség negyed alatt, a Malomárok és az országút találkozásánál állott.) Az iskolaépület imaházul is szolgált.

Szováta első levita (tanítóképző után két év teológiát is végzett, így papként is szolgálhat) tanítója, "a kedves mosolyú ifjú Bányai József", 1893-ban foglalta el szolgálati helyét. Az iskola mellé kétszobás tanítói lakást is építettek, amelyről 1893-ban még azt jelenti Jakab Péter megyegondnok, hogy "teljesen kerítés nélkül van." Felhívja az egyháztagokat, hogy a következő év tavaszán a kerítés, a szükséges téli- és nyári konyha, a disznó- és majorság ólak építéséről gondoskodjanak. A tanító panaszkodott, hogy tűzifa hiányában a gyerekek szenvednek, ami az egészségre is káros hatással van. Elhatározzák, hogy azok a szülők kiknek jármos marhájok van hozzanak egy-egy szekér fát, a többiek vágják fel. Ugyanakkor megállapítják, hogy a harangozó fizetése 6 Ft legyen, amiért köteles minden alkalommal harangozni.

A következő évben, 1894. június 10-én a levita tanító évi fizetését 174 Ft 50 krajcárról 300 Ft-ra emelik. Ezt az tette lehetővé, hogy az állam szeptember 1-től évi 96 Ft-al járult hozzá a tanító fizetéséhez.² Pallós Albert: Marostorda vármegye oktatási intézeteinek története. Marosvásárhely. 1896. 372. Az iskolaszék tagjai Agyagási Elek, Fábíán Gedeon, Ferenczi Károly, György József, Jakab Péter, Sánta Lajos, Szász Mózes, id. Szopós István és Vas László.²

A felsőszakadati reformátusok 1894. december 2-án vásároltak egy harangot. Az alsószakadatiak nem adtak pénzt "... mert ha halottja van, az ilyen embernek harangozási díj nélkül nem engedik meghúzni a harangot". Az ekkor készült jegyzőkönyvben az Albert, Horváth, Incze, Iszlai, Kelemen, Márton, Pataki, Sallai, Siklódi, Szikszai családneveket találjuk. A 15 szakadátiból 9 nem tudta aláírni a nevét.

Alig kétévés szolgálat után meghalt Szováta első református tanítója. Bíró Géza sóváradi lelkész a következőket jelenti az Esperesi Hivatalnak: "... szomorú szívvel és tisztelettel jelentem, hogy ezen egyházközség hivatásának élő, buzgó, lelkiismeretes levita tanítója: Bányai József megindító szenvedések után folyó hó 6-án [június] d.e. 11 órakor meghalt. Jelen voltam, míg a szelíden szenvedő szív megszűnt dobogni és a nagyra törő lélek jobb hazájába indult fel szívéből ... Elintézendő lenne sürgősen az is, hogy a néhai tanító édesanyja és testvérei meddig maradhatnak a lakásban."⁴ Bíró Géza kéziratos levele a ref. egyház marosvásárhelyi levéltárában. 63/1895. * Az egyházközség 1909-ben rendezteti az első tanítója sírját és sírkövet is állítanak,

amely ma a jelenlegi ortodox paplak gazdasági udvarán áll elhagyatott állapotban.

A megüresedett tanítói állást ősszel meghirdetik, de a felajánlott kis fizetés senkit sem csábít Szovátára. Ezért 1896. február 16-án elhatározzák a fizetés megemelését a fürdő jövedelméből 400 Ft-ra. Azonban ez sem hozta meg a kívánt eredményt. Így miután az iskola egy évig üresen állt, a vallás és közoktatási miniszter újabb 100 Ft-val pótolja a tanító fizetését, viszont feltételül szabja, hogy csak végzett tanítót fogadhatnak. 1896. szeptember 7-én az állást 499 Ft 50 krajcáros fizetéssel hirdetik meg. A hét jelentkezőből vasárnapi próbaszolgálatok során választják ki Rácz József siklói községi tanítót, aki november 19-én foglalta el állását. Pénzbeli jövedelme: 100 Ft a Baldacsy alapítványból, 196 Ft állami segély, 100 Ft a fürdő jövedelméből, felnőttek után 50 kr, gyermekektől 25 kr stóla [papnak bizonyos szolgálatért fizetendő díj] állt össze. Természetben lakást, veteményes- és gyümölcsös kertet kapott. Mindezekért köteles volt a papi, tanítói és kántori teendőket ellátni.

Ugyanekkor, november 15-én id. Szopós István és neje egy nagy harangot adományoz a református egyháznak. A presbitérium viszont vállalja a harangláb építését. A két, egy nagyobb és egy kisebb harang birtokában kialakult a ma is érvényes harangozási rend. Temetéskor "szagatásoknál első harangoznak férfinak a nagyobb és a nőnek a kisebb haranggal." A harangozó kötelességei közé tartozott az iskolatemplom mindennapi takarítása és "azoknak sátoros ünnepre leendő felszólása."

Azonban a békés napokat 1897. március 21-én tüzeset zavarja meg. "Elnök Bíró Géza református lelkész atyánkfia előterjeszti, hogy a mai napon virradó éjszakán ismeretlen és kinyomozhatatlan okból származott tűztől a tanterem, egyszersmind imaház, belseje a nevezetesen pádimentum, két iskolai ülőpad, egy ajtó, egy Magyar korona országai falitérkép, 24 db. Gönczy fali olvasótábla teljesen elégett, a tanterem felső padlása, a taneszköztár képező sifon [szekrény], a szószerk különösen három darab tantermen lévő kettős ablak nagymértékben megrongálódtak. Utóbbinak üvegei teljesen összetörték." Az összkár 180 Ft volt.

Rácz József azonban csakhamar távozik Szovátáról, helyét az 1897. december 6-án megválasztott Vigh Sándor tanító foglalja el.

Veress József hagyatéka fölötti pert az egyház nyerte meg. Ifj. Veress József e feletti dühében megrongálja az istállót és kivágja a szilvafákat, de az átadott házat az új levita tanító foglalja el.

A továbbiakban a református iskola öt osztályú vegyes elemi népiskolaként működik. 1901-ben a tankötelesek száma 66 volt, ezekből csak 39 járt iskolába, akik a május 24-én tartott körvizsgán általános jeles (!) eredményt értek el.

Miután 1902-ben Illyés Lajos megvásárolta Alsó-Szováta furdót, a 36.000 K vételárból 20.000 koronát a nyáradszeredai agrár-takarék-pénztárnál, 10.000-et a helyi hitelszövetkezetenél helyez el, 2.740 koronát kamatra adtak ki. Az 1905. május 7-i jegyzőkönyv szerint "... a tavaszi bőgő első tőrőből az egyházközségünket illető rész, 12 kiló a major Bárdos Györgytől behozatott." 1906-ban: "Elnök jelenti, hogy a tanítói lakon az iroda készen van és a furdót [pléh furdókád] is vettünk belé." Az 1908. év végén az egyház a következő ingatlanokkal rendelkezett:

iskola és egyben imaház haranglábbal	8.000 K
tanítói lakás	8.000
iskolánál csűr (szalmás)	1.000
nyári konyha	300
tanítói lakásnál csűr	2.000
konyha, egyben gabonás hambárral együtt	1.000
méhszín és sertésöl együtt	330
ürszék	70.

GÖRÖG KATOLIKUS EGYHÁZ

A szovátaai görög katolikus hitközség a Sóváradi filiája volt. Templomuk nem volt, magánlakásban tartotta a miséket a beszoigáló pap, "... midőn néha-néha föllátogatott". A hívek hiányolták a templomot és ezért arra törekedtek, hogy megépítsék a saját templomukat. "A Kistemplom 1890. december 14-re készült el, védszentjéül Szent Miklóst választották. Felszentelését Opra György bözödújfalusi pap végezte. Jelen voltak még Nagy Ferenc bözödújfalusi római katolikus pap, Sebestyén Gábor nyugalmazott szovátaai plébános és Gazda Dénes parókus. 1909-ben vakolták le kívül és belül, ugyanebben az évben építik fel az Ilyésmezei templomot is.

Végül is 1896-ban válik önálló egyházközséggé Szováta, filiái köze tartozott Sóvárád, Abod, Kibéd, Makfalva. ⁵ ALtMv. Parohia ortodoxă română Sovata. Inv. 874. 1. * Annak ellenére, hogy az egyházközség pecsétjén 1896 jelenik meg, - SIG. ECCL. GR. CATH. SZOVÁTA - a sematimusok 1906-ig mint Sóvárád filiáját írják le a szovátaai görög katolikus egyházközséget. A hívek száma gyorsan gyarapodó tendenciát mutat: 1886-ban 129, 1890-ben 133, 1896-ban 134, 1906-ban 343, 1911-ben 397 volt a számuk, ami 25 év alatt 3 szoros (!) gyarapodást jelentett. Ezt csak korabeli egyházi statisztikák pontatlanságával lehet magyarázni. Ezt valószínűsíti az a bejegyzés is, amely szerint 1909-ben (189.) 29 gyermeket kereszteltek és ugyanennyi volt az elhalálozások száma is. Templom vagy imaház volt Sóvárádon és Ilyésmezőben is. A prédikációkat magyar nyelven tartották és így is énekeltek a hívek. ⁶ ALtMv. Parohia greco catolică. 2. iratcsomó. 7. *